

TSJECHOV IN VLAANDEREN : DE AUTEUR KIJKT MEE

Wie het toneelwerk van Anton Tsjechov in zijn veelduidigheid wil begrijpen, doet er goed aan te vertrekken van de gespannen relatie tussen de auteur en Konstantin Stanislavski, de regisseur die de meeste van Tsjechovs stukken voor het eerst enceneerde voor het Moskouse Kunsttheater. Die versies, die bijna uitsluitend de tragische, zwaarmoedige toon van Tsjechovs werk bekleemtoonden, verspreidden weliswaar Tsjechovs theaterfaam over Rusland en de rest van de wereld, ze kenden zelden de goedkeuring van de auteur zelf. De melancholie, de verveling en de stasis waren dan misschien wel aanwezig in stukken als *De Drie Zusters* en *De Kersentuin*, Tsjechov zelf legde er nooit de klemtoon op. Integendeel, hij bleef erbij dat die stukken komedies waren, komedies met een farcicale inslag, zeker niet de zwaar-dramatische tragedies die Stanislavski erin zag. Als hij het leven op het platteland en in de stad onomwonden toonde als een richtingsloos, saai bestaan, dan deed hij dat om zijn toeschouwers met de neus op de feiten te drukken, én te wijzen op de noodzaak tot verandering. Eerder dan als zwaarmoedige drama's zag hij zijn stukken als luchtige komedies, uitbeeldingen van de haast ondraaglijke lichtheid van het bestaan, een bestaan dat je enkel met een glimlach een beetje zin kan geven. Dat in dit opzicht nogal al vaak wordt gesteld dat Stanislavski verantwoordelijk zou zijn voor het foutieve beeld dat wij van Tsjechov hebben, is al bij al wat overdreven. Als regisseur beschouwde hij het zijn voorrecht een toneeltekst te brengen zoals hij die zag, en daar had de auteur van die tekst geen zaken mee. Dat Tsjechov daar nu juist anders over dacht, blijkt uit de briefwisseling van de auteur. "Het kan niet opgevoerd worden zoals zij (Stanislavski en Nemirov-Danchenko, j.p.) het doen", zei Tsjechov van de opvoering van *De Kersentuin* bij het Kunsttheater. En ook bij andere gelegenheden krijgt de regisseur het verwijt te horen dat hij de stukken niet goed genoeg gelezen heeft, dat hij er de humor niet van in ziet.

Het vertrekpunt van regisseur Ignace Cornelissen bestond erin die 'nieuwe' kijk op Tsjechovs komedies verder gangbaar te maken, die we in Vlaanderen al kennen van de twee lichte Tsjechovs (*Ivanov* en *Jan*) waarmee Toneelspelersgezelschap Stan zoveel succes oogstte. Voor Theater Antigone uit Kortrijk enceneerde Cornelissen *Oom Wanja*, dat voor deze gelegenheid werd herdoopt tot *Nonkel*. Nu is de keuze van dat stuk, zeker in het licht van het hierboven uiteengezette doel, wel wat ironisch. *Oom Wanja* was namelijk een van de weinige Stanislavski-enceneringen waarmee Tsjechov tevreden was, niet in het minst omdat de regisseur zelf de centrale rol van Astrov, de dokter, neerzette zoals Tsjechov die had bedoeld : een man die de zinloosheid van het bestaan

weet te dragen met een glimlach, en die niet toegeeft aan de tirannie van de melancholie. Astrov is een essentieel Tsjechov-personage dat de naïeve hoop op een betere toekomst, tegen beter weten in, blijft bewaren. In de versie van Antigone vertolkte Dries Smits Astrov zo genuanceerd dat zowel de twijfel als de hoop die zijn personage tekenen, mooi tot uiting kwamen.

Het verhaalgegeven van *Oom Wanja* is op en top Tsjechov. Een familie is verzameld op een groot landhuis : een professor en diens tweede vrouw zijn op bezoek bij Sonja, de dochter van de professor uit zijn eerste huwelijk, en haar oom Jan, de broer van Sonja's overleden moeder. Jan en zijn nichtje runnen sinds jaren het landgoed dat toebehoort aan de professor, die met zijn jonge vrouw Hélène in de stad woont. Die taak nemen ze aanvankelijk vol idealisme en vertrouwen op zich : ze zijn ervan overtuigd dat ze door de professor financieel bij te staan de wetenschap kunnen dienen.

Dries Smits (Astrov) en Anouk David (Sonja) in *Nonkel* bij Antigone (Foto : Foto Hol)

Alles verandert echter wanneer de professor met zijn vrouw naar het landgoed komen. Iedereen komt in de ban van de oude, doodsaaie boekenwurm — Tsjechovs beeld van de Russische intelligentsia — die plots allesbehalve een groot geleerde blijkt te zijn. Wanneer de professor dan nog eens beslist het landgoed te verkopen, zijn Sonja en Jan al hun bestaansredenen kwijt. Gelukkig

kan Astrov, de huisdokter op wie Sonja heimelijk verliefd is, beiden overtuigen dat er ook zonder de professor nog hoop op een zinvolle toekomst is.

De zeldzame externe actie wordt gecompenseerd door de gecompliceerde psychologie van de personages tussen wie Tsjechov een net van moeizame relaties weeft. Sonja is stilletjes verliefd op de dokter; Jan bloedt van verlangen voor de mooie Hélène, op wie ook de dokter denkt verliefd te zijn. Terwijl al die onbeantwoorde liefde aanleiding kon geven tot nog meer zwaarmoedigheid, leren de centrale personages uit *Oom Wanja* stuk voor stuk hun sombere lot te dragen in de benauwende ruimte van het landhuis.

Die bedrukkende atmosfeer werd prima gesuggereerd in het simultaandecor dat Marc Cnops ontwierp. Alle kamers van het immense landhuis waren gelijktijdig zichtbaar : de studiekamer waar de professor de grootste tijd van het stuk bladerend en krabbelend doorbrengt, de eetkamer waar rond de theepot wordt gefilosofeerd over de zin van het bestaan, het salon waar de grootmoeder gedurig en geduldig een boek zit te lezen. De kilheid van de ruimte werd bovendien beklemtoond door het bleke meubilair dat, in combinatie met de nu eens witte, dan weer gele achterwand, mede de schroeiende hitte op het platteland wist op te roepen. Wel jammer was het dat — althans bij de voorstelling die ik zag in de Sint-Niklase Stadsschouwburg — door de beperkte podiumruimte de verschillende kamers wel heel dicht op elkaar zaten. Hierdoor miste het gebruik van de ruimte op sommige momenten juist zijn benauwende effect, en werden de nogal rommelige scènewisselingen vaak onoverzichtelijk. De stiltes die dan tussen de afzonderlijke bedrijven vielen, werkten eerder storend dan dat ze functioneel voortvloeiden uit het stuk zelf.

Dat deze *Oom Wanja* van Theater Antigone al bij al een heel boeiende Tsjechov-voorstelling werd, is in hoge mate te danken aan de schitterende prestaties van de acteurs, die regisseur Cornelissen in goede banen wist te leiden. Stuk voor stuk weten zij, tot in de kleinste bijrollen, hun personages de diepte mee te geven die Tsjechov hen toeschreef. Opvallend sterk was het acteerwerk van Anouk David, die in deze voorstelling haar professionele debuut maakte. De evolutie die zij in het personage van Sonja neerzette, deed Tsjechovs creatie alle eer aan. Inderdaad, na honderd jaar kijkt de auteur nog steeds mee.

Jürgen PIETERS

Nonkel van Anton Tsjechov door Theater Antigone ging in première op 23 januari 1993 en toerde nadien door Vlaanderen en Nederland.